

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์มีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและมีความสัมพันธ์ระหว่างกันในลักษณะต่างๆ เช่น การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในด้านต่างๆ ของสมาชิกในสังคมที่ตนเองดำรงอยู่ ครอบครัว เป็นสถาบันแรกที่มีมนุษย์รู้จักเข้ากลุ่ม จากนั้นก็ขยายออกไปเป็นกลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อนทำงาน และชุมชนใกล้เคียงหรือกลุ่มอาชีพเดียวกัน

มนุษย์ต้องการมีพรรคพวกเพื่อนฝูง ต้องการเข้ากลุ่มเพื่อความสนุกสนาน ต้องการความรัก การยอมรับความก้าวหน้า ความมีชื่อเสียง มนุษย์ต้องเรียนรู้ในการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นสังคมและร่วมมือร่วมแรงในการทำงาน เพื่อนำพลังของบุคคลมาเสริมเป็นแรงกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้มีพลังและบรรลุวัตถุประสงค์ที่บุคคลต้องการ (เบ็ญจา อ่อนท้วม, 2531, หน้า 1) กรณีในชนบทสังคมไทยได้มีประเพณีที่สื่อให้เห็นถึงคุณค่าของการรวมตัวเพื่อช่วยเหลือกัน และปฏิบัติสืบทอดมาหลายชั่วอายุคน เช่น การลงแขกทำนา การเอามื้อ เอารวมกันในการทำงาน เพื่อช่วยเหลือกันและแก้ปัญหาร่วมกัน ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป รวมถึงในสังคมชนเมืองบางแห่ง (ทรัพย์ สิมะวงศ์, 2546, หน้า 1)

คนเป็นทรัพยากรอันสูงค่าของสังคมและเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของสังคม สังคมจะอยู่รอด เสื่อมสลาย หรือเจริญรุ่งเรืองขึ้นนั้นก็อยู่กับคนและคุณภาพของคนในสังคมเป็นสำคัญ การพัฒนาคนเพื่อมุ่งให้คนมีคุณภาพนั้นหมายถึงความถึงคุณภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และปัญญา เพื่อให้คุณภาพที่จะปรับใช้ความรู้ความสามารถให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและตนเอง (อาภรณ์พันธ์ จันทรสว่าง, 2525, หน้า 35)

ปรัชญาพื้นฐานของการพัฒนานั้นให้ความเชื่อและศรัทธาในตัวบุคคลว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญ ในความสำเร็จของการดำเนินงานทั้งปวงและเชื่ออย่างแน่วแน่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองได้ตามขีดความสามารถทางร่างกายของตน หากโอกาสอำนวยและมีผู้คอยชี้แนะที่ถูกทางและเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนปรารถนา ต้องการ

ความยุติธรรมที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคม ต้องการอยู่ในสังคมด้วยความสุขกายสบายใจและ ต้องการให้เป็นที่ยอมรับในสังคมด้วย (ยูวัฒน์ วุฒิเมธี, 2533, หน้า 13 - 14)

อีกทั้งมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่เป็นสัตว์แห่งการเรียนรู้ (Learning Animal) สามารถเรียนรู้ได้อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด มีศักยภาพในการเรียนรู้ที่สูงกว่าสัตว์โลกชนิดอื่นๆ สามารถนำความรู้มาพัฒนาตนเองและสังคมให้มีความสุข (สนธยา พลศรี, 2550, หน้า 1) การเรียนรู้ เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ การพัฒนามนุษย์และชุมชนเพราะ การเรียนรู้ทำให้บุคคลเกิดความรู้ ความเข้าใจ เพิ่มพูนทักษะความสามารถในด้านต่างๆ มีเจตคติที่ดีต่อตนเอง บุคคลอื่น ชุมชน สังคมและประเทศชาติ มีบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่เหมาะสมในการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม (สนธยา พลศรี, 2550, หน้า 5)

ดังนั้น การพัฒนาความสามารถของบุคคลจำเป็นต้องอาศัยวิธีการรวมกลุ่มให้เป็นพลังที่เข้มแข็ง เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ของคนในชุมชน ความสำเร็งนั้นจะขึ้นอยู่กับกิจกรรมกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มที่สามารถพัฒนาตนเองได้ มากน้อยแค่ไหนและมีการให้บุคคลนั้นเป็นคน คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ตัดสินใจด้วยเหตุผล สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุภาภรณ์ อุ่นเมตราจิต, 2526, หน้า 79)

การส่งเสริมการพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน และเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่ม มีการส่งเสริมแนวความคิดยกระดับจิตใจ มีการส่งเสริมการมีระเบียบวินัย มีการส่งเสริมสัมพันธ์ภาพบุคคล ทั้งสมาชิกภายในกลุ่ม และบุคคลที่เกี่ยวข้อง มีการส่งเสริมกิจกรรมให้ต่อเนื่อง ทั้งในด้านวิชาการและผลประโยชน์ร่วม ตลอดจนถึงการส่งเสริมให้ทุกคนมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันกับกลุ่ม เมื่อได้พัฒนาขึ้นมีการเจริญเติบโต สมาชิกมีจำนวนมากขึ้น กลุ่มก็จะมีพลังเคลื่อนไหว มีการตั้งหน่วยนำร่วมสร้างกิจกรรมและผลประโยชน์ร่วมกัน (พัฒน์ บุญรัตน์พันธ์, 2517, หน้า 151)

เมื่อกลุ่มมีการพัฒนา กลุ่มจะทำหน้าที่เป็นเสมือนศูนย์กลางของความรู้ โดยจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับสมาชิกกลุ่ม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยใช้กระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด การบริหารกลุ่ม กิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเครื่องมือ เช่น การเป็นสมาชิกที่ดี การประชุม การใช้สิทธิหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งการได้เรียนรู้ระบบการทำงาน โดยใช้เงินออมทรัพย์เป็นเครื่องมือจนเกิดความเข้าใจด้วยตัวเองจากการได้ปฏิบัติจริง เป็นคนที่ได้พัฒนาขึ้นและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวได้ในที่สุด (จรัญ พุเต็มวงศ์, 2538, หน้า 14) การส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เป็นการรวมตัวทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน มีการออมเงินซึ่งเรียกว่าเงินสัจจะที่ทุกคนต้องมาฝากตามที่กลุ่มได้ตกลงกันไว้เพื่อสร้างสถาบันเงินทุนให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ให้สมาชิกได้กู้ยืม ส่งคืน ตามสัญญา เป็นกระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมประจำใจ คือ มีความซื่อสัตย์ รู้จักการเสียสละ มีความรับผิดชอบ มีความเห็นอกเห็นใจเอื้ออารี และมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน นับเป็นการให้การศึกษาอบรมแก่ประชาชน โดยประชาชน ได้เรียนรู้ระบบการทำงานด้วยตนเอง จนเกิดความเข้าใจจากการปฏิบัติจริง สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวได้ (จรัญ พุเต็มวงศ์, 2538, หน้า 2)

ปัจจุบันมีกลุ่มที่มีการออมเงินเพื่อช่วยพัฒนาชุมชนและคนในชุมชน เกิดขึ้นในที่ต่างๆ เป็นจำนวนมาก อาทิเช่น ภาคเหนือ ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ชุมชนแม่แฝกใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ตำบลสามขา จังหวัดลำปาง ศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้านจังหวัดพะเยา ภาคกลาง ได้แก่ สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยนของชุมชนเคหะคลองจั่น กรุงเทพมหานคร เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนเมืองนครสวรรค์ โรงสีสวัสดิการชุมชนตำบลเนินปอ จังหวัดพิจิตร ภาคใต้ ได้แก่ กองทุนสัจจะวันละ 1 บาท จังหวัดสงขลา ของครูชบ - ปราณี ยอดแก้ว กลุ่มออมทรัพย์คลองเป็ยะของนายอัมพร ค้างปาน ภาคตะวันออก ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดไผ่ล้อมจังหวัดตราด ของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดจันทบุรี และ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ กองทุนสวัสดิการตำบลเปือย จังหวัดอำนาจเจริญ กองทุนสวัสดิการตำบลบ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ เครือข่ายองค์กรการเงินชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น

สำหรับชุมชนแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ นั้น มีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ซึ่งเป็นองค์กรการเงิน และสวัสดิการชุมชนบนฐานพุทธธรรม ปัจจุบันมี 12 กลุ่ม 1 ชมรมผู้สูงอายุ มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายระดับตำบล มีความเชื่อมโยงในการพัฒนาการและสร้างสวัสดิการชุมชนระดับตำบล เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้แก่ชุมชนอื่นๆ สถาบันการศึกษา

และหน่วยงานราชการ จนได้รับการยอมรับให้เป็นต้นแบบในการจัดตั้งองค์กรการเงิน
ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชน

บ้านวังขุมเงิน หมู่ที่ 7 ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็น
หนึ่งในกลุ่มที่จะสะสมทรัพย์ชุมชนแม่แฝกใหม่ ที่ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มที่จะ
สะสมทรัพย์บ้านวังขุมเงิน เมื่อปี พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีการสะสมเงิน แล้วใช้
ธรรมะสอดแทรกเข้าไปในกฎเกณฑ์และกิจกรรมต่างๆ ด้วย แม้ว่าจะมีการรวมกลุ่มกันไม่นาน
แต่สามารถพัฒนากลุ่มให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ช่วยพัฒนาให้ชาวบ้านได้เกิดการเรียนรู้ด้วย
ตนเอง สามารถพัฒนาตนเองและครอบครัวได้เป็นอย่างดี โดยมีการออมเงินซึ่งเรียกว่า
เงินสัจจะ ที่ทุกคนต้องมาฝากในวันที่ 7 ของทุกๆ เดือน มีการให้สมาชิกได้ร่วมกันทำบุญ
ตักบาตรก่อนจะดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการออม การกู้ยืม การส่งคืนเงินและ
ค่าบำรุง(ดอกเบี้ย) ตามสัญญา เพื่อสร้างสถาบันเงินทุนให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน และมี
การแบ่งส่วนปันส่วนดอกผลให้เป็นสวัสดิการของสมาชิกกลุ่ม เช่น เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยต้องเข้า
นอนโรงพยาบาล จะมีการปันเงินส่วนที่เป็นสวัสดิการ 100 บาท เพื่อซื้อของไปเยี่ยมไข้
จากนั้นได้เปลี่ยนมาให้เป็นเงินสวัสดิการเจ็บป่วยเมื่อต้องนอนโรงพยาบาล 100 บาท/วัน/คน
แล้วเพิ่มขึ้นเป็น 150 บาท/วัน/คน และ 200 บาท/วัน/คน ตามลำดับ โดยให้ไม่เกิน 5 วัน/คืน
เป็นต้น เพื่อช่วยเป็นขวัญกำลังใจให้แก่สมาชิกกลุ่ม รวมทั้งมีอะไรก็จะแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน
มีกิจกรรมที่ร่วมแรงร่วมใจกันทำ อีกทั้งเป็นกระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมประจำใจ
ไม่ว่าจะเป็นการอยู่ด้วยความรัก ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ รู้จักเสียสละ การออมชอบ
มีความรับผิดชอบ มีวินัย มีการช่วยเหลือกัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้ก็คือ
การปฏิบัติธรรมร่วมกัน ซึ่งไม่ได้อยู่ที่ใครคนใดคนหนึ่งเป็นคนสอนแต่อย่างเดียว
แต่กฎเกณฑ์และกิจกรรมที่ทำร่วมกันเป็นการสอนกันไปในตัวนั่นเอง

การรวมกลุ่มดังกล่าวของชุมชนจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่า กลุ่มสัจจะ
สะสมทรัพย์บ้านวังขุมเงิน มีกระบวนการและปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม
เป็นอย่างไร โดยผลของการศึกษาสามารถทำให้เข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการและปัจจัยที่ช่วย
เสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับการวาง
แผนการพัฒนาส่งเสริมและการรวมกลุ่มของชุมชนในด้านต่างๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของการรวมกลุ่ม
ในชุมชน
2. ทำให้เข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของการรวมกลุ่ม
ในชุมชน
3. สามารถเป็นประโยชน์สำหรับการวางแผนการพัฒนา และดำเนินงาน
ทางการศึกษานอกระบบต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ หมายถึง การรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อออมทรัพย์ และ
รวมกันออมเงินเพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสกู้ยืม ส่งคืน ตามสัญญา มีการแบ่งเงินปันผลคืน
สู่สมาชิก และมีการแบ่งสรรปันส่วนดอกผลให้เป็นสวัสดิการของสมาชิกกลุ่ม

กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม หมายถึง การกำหนดโครงสร้างของ
กลุ่ม กฎระเบียบ การออม การกู้ยืม การส่งคืนเงินกู้ การปันผล การจัดสรรสวัสดิการ
การรายงานผลแก่สมาชิก รวมถึงการให้ความรู้และการออกไปสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับ
กลุ่มออมทรัพย์อื่นๆ อีกด้วย

ปัจจัยเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม หมายถึง สิ่งที่มีผลต่อการส่งเสริมและ
พัฒนากลุ่มให้เข้มแข็ง ได้แก่ ปัจจัยภายในชุมชน คือ ผู้นำ สมาชิก การบริหารจัดการของกลุ่ม
กระบวนการส่งเสริม คุณธรรม การตอบสนองแก่สมาชิกทางด้านเศรษฐกิจ เช่น เป็นแหล่ง
ทุน และการตอบสนองแก่สมาชิกทางด้านสังคม เช่น การพึ่งพาอาศัยกัน รวมไปถึงปัจจัย
ภายนอกชุมชน คือ เครือข่าย ตัวแบบ และหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยเลือกหมู่บ้านวังขุมเงิน หมู่ที่ 7 ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ในการศึกษา โดยมีเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ คือ เป็นชุมชนที่มีการรวมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และมีกระบวนการพัฒนากลุ่มอย่างเป็นกระบวนการ จนทำให้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีความเข้มแข็งขึ้น และพื้นที่ดังกล่าวยังอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองมากนัก การคมนาคมสะดวก

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

2.1 บริบทชุมชนบ้านวังขุมเงิน เป็นการศึกษาข้อมูลทั่วไปของชุมชนประกอบด้วย

2.1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

2.1.2 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน เช่น ที่ตั้ง อาณาเขต คมนาคม ประชากร

2.1.3 การศึกษา

2.1.4 สาธารณสุข

2.1.5 สภาพเศรษฐกิจของชุมชน

2.1.6 ศาสนา ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม

2.1.7 ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน

2.1.8 การเมืองการปกครอง

2.1.9 ผู้นำชุมชน คือ ผู้นำโดยตำแหน่ง และผู้นำโดยธรรมชาติ

2.1.10 กลุ่ม/องค์กรในชุมชน

2.2 กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

2.2.1 ก่อนเกิดกลุ่ม (การเตรียมกลุ่ม / การก่อร่างสร้างกลุ่ม)

2.2.2 การดำเนินงานกลุ่ม (การสร้างกลุ่ม / ขั้นตอนการทำกิจกรรม)

2.2.3 การเจริญเติบโตของกลุ่ม (การขยายกลุ่ม / การบำรุงรักษากลุ่ม)

2.3 ปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์

2.3.1 ปัจจัยภายในชุมชน

- ผู้นำ ได้แก่ ผู้นำทางศาสนา และผู้นำท้องถิ่น
- การบริหารจัดการของกลุ่ม
- กระบวนการส่งเสริมกลุ่ม
- คุณธรรม
- การตอบสนองทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม

2.3.2 ปัจจัยภายนอกชุมชน

- เครือข่าย
- ตัวแบบ
- หน่วยงาน/องค์กรต่างๆ